

SID

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

کارگاه‌های آموزشی

سرویس ترجمه تخصصی

فیلم‌های آموزشی

کارگاه‌ها و فیلم‌های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

آشنایی با پایگاه‌های اطلاعات علمی بین‌المللی و ترندهای جستجو بین‌المللی و ترندهای جستجو

کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش

بروبوزال نویسی (علوم انسانی)

کاربرد نرم‌افزار End Note در استناددهی مقالات و متون علمی

صدور گواهینامه نمایه مقالات نویسندگان در SID

بینامتنی احادیث و روایات سیمای امام حسن مجتبی (ع) در شعر علامه الجشی

سعید نیسی

دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عرب دانشگاه آذربایجان

داریوش طالبی

کارشناس ارشد دانشگاه علوم و تحقیقات اهواز

یوسف ساجدی مقدم

کارشناس قرآن و معارف اسلامی

چکیده

از آنجا که امام حسن (ع) شخصیتی بی بدیل و از همه استعدادها و معرفت‌های بنیادین انسانی و جهانی برخوردار بوده است و نظر به اینکه آن حضرت دارای شخصیت برجسته و قوی است که بوسیله آن توانسته است از هرگونه دام‌های سیاسی و دینی تاریخ، خود را رها و آزاد سازد. علامه الجشی یکی از برجسته‌ترین شاعران معاصر و از علمای بزرگ تشیع است که با آثار منظوم و منثور خود در زمینه‌های مختلف دینی، آثاری را برجای گذاشته است. در زمینه ادبیات و شعر، سروده‌هایی را با ذوق و قریحه‌ی ناب خود با الگو برداری و تأثیر پذیری از احادیث و روایات تاریخی مستند در وصف امام حسن (ع) ماندگار ساخته است. این سروده‌ها شامل مضامینی همچون: تولد امام (ع) و تبریک به پیامبر (ص)، امام (ع) وارث کمال نبوی، مدح و وصف صفات ایشان، صلح امام حسن (ع)، وصف شهادت و تشییع پیکر مطهر ایشان، رثای آن حضرت و تسلیت به پیامبر (ص) و امام حسین (ع) می‌باشد. نگارنده در این نوشتار به معرفی و تبیین ابعاد از شخصیت الهی امام حسن (ع) از منظر سروده‌های علامه الجشی با تأثیر پذیری از احادیث و روایات تاریخی می‌پردازد و با روش توصیفی تحلیلی به واکاوی مؤلفه‌های سروده‌های این شاعر گرانقدر می‌پردازد.

واژگان کلیدی: امام حسن مجتبی (ع)، علامه الجشی، بینامتنی، احادیث، سخاوت، شهادت.

۱- مقدمه

بینامتنیت دارای سه رکن است: متن حاضر، متن پنهان و عملیات بینامتنی. انتقال لفظ یا معنا از متن پنهان به متن حاضر، عملیات بینامتنی نام دارد که تبیین آن مهمترین بخش نظریه بینامتنی در تفسیر متون است. هر متنی متون مختلفی را در خود جای داده و در شکلی جدید آنها را باز آفرینی نموده است، به گونه ای که از این متون چیزی جز اشاراتی باقی نمی ماند که خواننده را به متن پنهان راهنمایی می کند. (میرزایی، ۱۳۸۸: ۳۰۵). نخستین مظهر و نشانه ای الهی که بر دامان پاک حضرت فاطمه زهرا (س) چشم بر عرصه ی گیتی نهاد، امام حسن (ع) بود. نشانه ای از تجلی پاک ترین پدیده ای که از خجسته ترین پیوند برین انسانی، نصیب حضرت محمد (ص)، امام علی علیه السلام و فاطمه زهرا (س) گردید. همان مرواریدی که از عمق دو اقیانوس نبوت و امامت هویدا شد و معجزه ی بزرگ را تجسم بخشید و کلام خدا در کلمه ی وجود چنین مولودی ظاهر شد. شرافت و بزرگی امامان معصوم (ع) بر دوستداران و حتی دشمنانشان پوشیده نیست، لذا برشمردن صفات و خصوصیات گهربارشان کاری دشوار و دست نیافتنی است. شاعرانی که دوستدار و پیرو این مکتب بودند هرکدام سعی کردند تا آثاری را از خود به یادگار بگذارند و نام خود را در زمره ی شاعران آل رسول خدا (ص) به ثبت برسانند. علامه الجشی یکی از مشهورترین علمای مذهب تشیع است که در زمینه شعر و ادبیات در وصف تمام ائمه ی اطهار (ع) سروده هایی را برجای گذاشته است، این سروده ها شامل زندگانی امامان معصوم (ع) در ابعاد مذهبی و تاریخی و اجتماعی و سیاسی و دیگر ابعادهاست، علامه الجشی در وصف امام حسن (ع) دومین امام معصوم که تمام زندگانی مظهرش را در مسیر ترویج و گسترش اسلام و و تحکیم پایه ها و جلوگیری از هرگونه انحراف سیری کرده است. با استفاده از منابع تاریخی و کتب موثق، مهمترین وقایع زندگانی این شمع جمع بشریت را به تصویر کشیده است. و آنچه قریحه این شاعر خروشان شده است قطره ای از دریای بی کران از فضایل و مناقب امام حسن (ع) به شمار می رود. حال سؤال می شود که

- بینامتنی سیمای امام حسن (ع) به چه شکلی در سروده های علامه الجشی تجلی شده است؟

- این شاعر چه مضامینی در سروده‌های خود آورده است؟

پژوهش حاضر که با رویکرد بررسی و تحلیل مضامین سیمای امام حسن (ع) در سروده‌های علامه الجشی صورت گرفته است و در حیطه ادبیات عربی بشمار می‌رود برای رشته‌های زبان و ادبیات عرب و کسانی که در زمینه شعر اهل بیت (ع) پژوهش می‌کنند مفید می‌باشد.

۲- مختصری از زندگی نامه علامه الجشی

محمد بن علی بن ناصر الجشی القطفی در رمضان (۱۲۹۶ ه.ق) در قطیف به دنیا آمد و در خانواده‌ای سرشناس و دوستدار ائمه اطهار (ع) و علم پرورش یافت، تحصیلاتش را در قطیف گذراند و برای ادامه تحصیلات خود به عراق منتقل شد و به ایران نیز برای زیارت حرم مطهر امام رضا (ع) سفر کرد و در سفر آخر خود نزد آیت الله سید محسن طباطبایی حکیم به درجه اجتهاد رسید و بعد از بازگشت به وطن در قطیف به قضاوت مشغول شد. او نویسنده‌ای نوآور و قوی بود. از جمله آثارش می‌توان به دیوان شعرش که شهرت زیادی برخوردار بود اشاره کرد و الشواهد المنبریه، الروضه العلیه، منظومه فی التوحید را برشمرد. و سرانجام در ربیع الثانی (۱۳۷۶ ه.ق) دار فانی را وداع گفت و تعدادی از علما در رثای ایشان قصایدی را سرودند. (الجشی، ۲۰۰۳: ۸/۱-۱۹)

۳- سیمای امام در شعر علامه الجشی و بینامتنی احادیث و روایات

شعر نقش مهمی در بیان افکار و عقاید دارد و در طول تاریخ همواره شاهد امتزاج ادبیات و شعر با تاریخ و وقایع مهم آن هستیم. شاید بیشتر سروده‌هایی که در مورد ائمه معصومین (ع) سروده شده‌اند، شاعران به زندگی و وقایع مهم حیاتشان از جنبه‌های سیاسی، دینی، اجتماعی و اخلاقی و در موارد مهم ذکر مبارزات و حوادث و وصف صفات این بزرگواران از جمله‌ی شجاعت و بخشنده‌گی و علم و دیگر صفات پرداخته باشند. علامه الجشی در سروده‌های خود به تمام وقایع مهم زندگی گهربار امام حسن (ع) پرداخته است، از جمله این موارد می‌توان به تولد امام (ع) و تبریک به پیامبر (ص) و وارث کمال نبوی،

۸۷۲ / مجموعه مقالات برگزیده برای چاپ، ج ۶، همایش ملی بینامتنیت (التناص)، پاییز ۱۳۹۳-قم

مدح و وصف صفات ایشان، صلح امام حسن(ع) و وصف شهادت و تشییع پیکر مطهر ایشان و رثای آن حضرت و تسلیت به پیامبر(ص) و امام حسین(ع) است.

۳-۱- تولد امام حسن(ع)

فرزند گرامی امیرالمومنین(ع) و نخستین نوهی پیامبر(ص) در مقدس‌ترین ماه‌های سال قمری یعنی پانزدهم رمضان سال سوم هجرت چشم به جهان گشود و خانه امام علی(ع) و حضرت فاطمه زهرا(س) غرق در شادی تولد نخستین فرزند شد. و تجلی حُسنِ ازلی در چهره دلگشای چهارمین معصوم، امام حسن(ع) نمایان شد. علامه الجشی تولد این امام گرامی را با انواع توصیفات و تشبیهات و با استفاده از ذوق و قریحی ناب خود به وصف این روز بزرگ می‌پردازد.

....

يَوْمٌ بِهِ وُلِدَ الزَّكِيُّ وَ حَيَّدَا
يَوْمٌ بِهِ ابْنِ الْمُصْطَفَى مُلُود

(الجشی، ۱: ۲۰۳/۱۳۸)

ترجمه: (روزی که امام حسن(ع) به دنیا آمد چه روز مبارکی است که در آن روز، فرزند پیامبر(ص) به دنیا آمده است.).....

علامه الجشی روز ولادت امام حسن(ع) را که در نیمه ماه مبارک رمضان بوده روزی مبارک می‌داند چون ماه مهمانی خداست و خداوند در آن روز نور خود را بر اهل ایمان تجلی داد.

این کثیر درمورد تولد امام حسن نقل می‌کند: امام حسن(ع) در نیمه‌ی ماه مبارک رمضان به دنیا آمد، پس پیامبر(ص) آن را حسن نامید و او بزرگترین فرزند امام علی و حضرت فاطمه (س) است. (منفرد، ۲۰۰۸: ۵: ۴)

بُشْرَى الْعَوَالِمِ بِالزَّكِيِّ الْمُجْتَبَى
فِيهَا تَلَأَ مِنْهُ نُورٌ مَا خَبَا

(الجشی، ۱: ۲۰۳/۱۳۸)

ترجمه: (آمدن امام حسن مجتبی(ع) به این دنیا، برای جهانیان مزدگانی خیر و برکت است، که در آن روز نوری از زمین درخشان شد که خاموش نمی‌شود.)

يَوْمَ بِهِ كُشِفَ الْغَطَّا فِي عَالِمِ الْ
دُنْيَا عَنِ النُّورِ الَّذِي لَنْ يُحْجَبَا

(همان: ۱۳۸/۱)

ترجمه: (و در آن روز بوسیله تولد این امام مبارک حجاب‌ها از چشمان جهانیان برداشته شد از آن نوری که هرگز پنهان نمی‌شود.)

أَنَارَتْ بِأَنْوَارِ الزُّكِيِّ الْعَوَالِمِ وَالْقَامَتْ لِعَرْشِ الدِّينِ فِيهِ الدَّعَائِمِ

(همان: ۱۳۸/۱)

ترجمه: (در آن روز مبارک چهره‌ی درخشان امام حسن(ع) تمام جهان را پر نور کرد و برای دین اسلام ستونهایی برپا شد.)

علامه الجشی با ذوق ناب خود در توصیف تولد امام حسن(ع)، این روز بزرگ را به درخشیدن نور و نمایان شدنش بر جهانیان تشبیه کرده است و بشارت و مزدگانی بر تمام دنیا و ادامه دهنده مسیر امام علی(ع) و پیامبر(ص) در جهت استواری دین اسلام می‌داند.

۲-۳- تبریک به پیامبر(ص) بمناسبت تولد امام حسن(ع)

شاعر تولد امام حسن(ع) را به پیامبر(ص) تبریک می‌گوید. چون امام(ع) همچون سرچشمه خیر و برکت برای مردم خواهد شد. پیامبر(ص) بارها امام حسن(ع) را به آغوش می‌گرفت و می‌فرمودند: خدایا من او را دوست دارم پس او را دوست بدار. (الحائری، ۱۴۳۲: ۱۲۹). پیامبر(ص) نام این نوزاد را حسن گذاشت و در گوش راست او اذان خواند، و بارها امام را فرزند خود خواند و علاقه خاصی به ایشان داشت. (الفیروزآبادی، ۱۹۸۲: ۲۱۲/۳)

علامه الجشی خطاب به پیامبر(ص) می‌گوید:

أَهْنِيكَ يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ أَجْمَعًا
بِسَبِّطِكَ مِنْ أَسْرَارِ عِلْمِكَ أَوْدِعَا

(الجشی، ۱: ۱۳۹/۲۰۰۳)

ترجمه: (ای پیامبر(ص) به خاطر تولد امام حسن(ع) به تو تبریک می‌گویم، این امامی که تمام علوم و اسرار معارفی که به تو عنایت شده است، بر امام حسن(ع) نیز عنایت شده است.)

أَهْنِيكَ بِالسَّبِّطِ الزُّكِيِّ الَّذِي أُغْتَدَّتْ
مَقَامَاتِهِ مِنْ ذُرْوَةِ الْعَرْشِ أَرْفَعَا

۸۷۴ / مجموعه مقالات برگزیده برای چاپ، ج ۶، همایش ملی بینامتنیت (التناص)، پاییز ۱۳۹۳-قم

(همان: ۱/۱۳۹)

ترجمه: (به تو تبریک می‌گویم به فرزندى پاکی که منزلت و درجات او در عرش از طرف خداوند والا گشته است.)

وَ هَلْ كَيْفَ لَا تَعْلُو مَقَامَاتِهِ وَمِنْ أُخِيكَ عَلِيٌّ وَ الْبُتُولُ تُفَرِّعُ

(همان: ۱/۱۳۹)

ترجمه: (چگونه درجاتش به عرش نرسد درحالیکه از امام علی (ع) و حضرت تناص فاطمه زهرا(س) به دنیا آمده است.)

إِمَامٌ لَهُ الْبَارِي إِجْتَبَى قَبْلَ خَلْقِهِ الْبَرِّيَّةَ بَلْ فِي سِرِّهِ الْخَلْقِ أُبْدِعَا

(همان: ۱/۱۳۹)

ترجمه: (امامی که خداوند قبل از خلقت جهان آن را برگزیده است، بلکه دلیل خلقت تمام مخلوقات است.)

۳-۳- امام حسن (ع) وارث کمال نبوی

امام حسن (ع) در کمالات انسانی یادگار پدر و نمونه کامل جد بزرگوارش پیامبر(ص) بود. امام حسن (ع) در صفات، منظر، اخلاق، بیکر و بزرگواری همانند رسول اکرم (ص) بود. آن حضرت شباهت زیادی به جدش رسول خدا صلی الله علیه و آله داشت و محبوب ترین افراد نزد ایشان بود. (الفیروزآبادی، ۱۹۸۲: ۳/۲۴۷). علامه الجشی با استفاده از ذوق و قریحه ناب خود در خلق معانی می‌گوید:

تَمَّتْ مَعَانِي الْحُسْنِ فِي الْحَسَنِ الَّذِي فِيهِ كَمَالُ الْمُصْطَفَى مُورُوثٌ

(الجشی، ۲۰۰۳: ۲/۳۴)

ترجمه: (تمام صفتهای پسندیده و پاک در امام حسن(ع) وجود دارد. این صفتهای پسندیده را به صورت ارثی از پیامبر(ص) به ارث برده است.)

وَرَّثَ الْكَمَالَ مِنَ النَّبِيِّ وَلَمْ يَكُنْ بِالنَّقْصِ مُتَّصِفًا وَلَا تُورِثُ

(همان: ۲/۳۴)

۸۷۵ / مجموعه مقالات برگزیده برای چاپ، ج ۶، همایش ملی بینامتنیت (التناص)، پاییز ۱۳۹۳-قم

ترجمه : (تمام این کمالات را از پیامبر(ص) به ارث برده است درحالیکه در آن هیچ نقصی وجود ندارد.)

علاقه و عشق پیامبر(ع) به امام حسن(ع) برای دوستان و دشمنان آشکار است. از پیامبر اکرم(ص) درباره امام حسن (ع) روایت شده است که فرمودند: هرکسی که امام حسن را دوست بدارد مرا دوست و گرامی می‌دارد و هرکسی که امام حسن را خشمگین کند مرا خشمگین کرده است. (الفیروزآبادی، ۱۹۸۲: ۳/۲۵۰)

پیامتنیت
التناص

فَلذَاتِهِ الْعُلْيَا الْكَمَالُ مُلَازِمٌ أبدأً فَمَقْرُونٌ بِهَا وَ حَدِيثٌ

(الجشی، ۲۰۰۳: ۲/۳۴)

ترجمه : (به خاطر منش والایش، تمام کمالات با ایشان همواره همراه شان هستند.)

۳-۴- مدح امام حسن(ع)

امام حسن علیه السلام از چهره‌های برجسته اخلاقی است که رفتار و کردارش روشنگر راه هدایت است. امام حسن علیه السلام در طول زندگی پر برکتش همواره در راه هدایت و ارشاد مردم گام بر می‌داشت و شیوهی برخوردش با عموم مردم حتی دشمنان چنان جالب و زیبا بود که همه را به خود جذب می‌کرد. امام حسن(ع) از جایگاه والایی نزد خداوند برخوردار است، ایشان یکی از جوانان بهشت و یکی از کسانی است که نسل پیامبر(ص) در ایشان منحصر شده است و یکی از چهار تن اهل بیت پیامبر(ص) است که در مباحله‌ی مسیحیان نجران پیامبر (ص) خواند و یکی از پنج تن اصحاب کسا و یکی از دوازده امامی است که پیروی از آن واجب است و یکی از کسانی است که پاک از هرگونه ناپاکی است. (آل یاسین، د. ت: ۳۱)

هَادٍ تَنْزَلُ فِي الْعَوَالِمِ دَاعِيًا لِلْإِهْتِدَاءِ وَ أَنْ ذَاكَ صُغُودٌ

(الجشی، ۲۰۰۳: ۱/۱۳۸)

ترجمه : (امام حسن(ع) همانند یک هدایتگر برای هدایت مردم جهانیان به این دنیا آمده است، و آن همان هدف والا و بزرگی است.)

لَوْلَا هُدَاةُ لَمَّا إِهْتَدَى أَحَدٌ وَ مَا

عُرِفَ الْإِلَهِ بِأَنَّهُ مَعْبُودٌ

(همان: ۱۳۸/۱)

ترجمه: (اگر هدایت امام حسن(ع) نبود هیچ کسی هدایت نمی‌شد و هیچ کس نمی‌فهمید که خداوند همان معبود است.)

خَلِيفَةُ اللَّهِ وَ بَابُ الْهُدَى

وَ السَّرُّ فِي بَدءِ الْوَرَى وَ الْمَعَادِ • التناص

(همان: ۱۳۹/۱)

ترجمه: (امام حسن(ع) جانشین خداوند بر روی زمین است و دروازه‌ی هدایت و راز خلقت جهانیان و قیامت است.)

۳-۵- وصف امام حسن و صفات آن حضرت

درخت وجودش از بهترین درختان است که در حرم امن الهی روییده و خاستگاهش کریمترین و با فضیلت‌ترین خاستگاه سخاوت و بخشش در راه خدا است. امام حسن(ع) دارای اخلاق و منشی بلند مرتبه بود و اخلاقش را مردم را به یاد اخلاق پیامبر(ص) می‌انداخت، ایشان با دشمنان با خوبی رفتار می‌کردند و اعمال زشتشان را با نیکی پاسخ می‌دادند. (الشیرازی، ۲۰۰۴: ۱۴)

مِنْ جُودِهِ مَدَّ الْوُجُودَ بِأَسْرِهِ لَوْلَا نَدَاهُ لَمَّا اسْتَقَلَّ وَجُودٌ

(الجشی، ۲۰۰۳: ۱۳۸/۲۰۳)

ترجمه: (از کثرت و زیادی بخشش و سخاوت امام حسن(ع) تمام هستی دستهای خود را به سوی امام دراز کرده و اگر یخشش ایشان نبود هستی مستقل نمی‌شد.)

كَرِيمُهُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ أَكْرَمُ بِهِمْ فَلَيْسَ فِيهِمْ غَيْرُ بَرٍّ جَوَادٍ

(همان: ۱۳۸/۱)

ترجمه: (امام حسن(ع) بخشنده‌ترین خاندان اهل بیت است پس آنها را بزرگ‌بدار چون در بین آنها همه بخشنده و سخاوتمند هستند و انسان غیر بخشنده در بین آنها نیست.)

وَ بَحْرُ جُودٍ مَا لَهُ مِنْ سَاحِلٍ وَ كَنْزٌ عِلْمٍ مَا لَهُ مِنْ نِفَادٍ

(همان: ۱۳۸/۱)

ترجمه: (دریای بخشش و سخاوت امام حسن(ع) دریایی است که ساحل ندارد و گنج علوم و معارف ایشان بی نهایت و هیچ وقت تمام نمی شود.)
می توان گفت که بارزترین ویژگی امام مجتبی(ع) که بهترین سرمشق برای دوستداران او است، بخشندگی بسیار ایشان است. ایشان به بهانه های مختلف، همه را از سفره ی کرم خویش بهره مند می ساخت و آن قدر بخشش می کرد تا شخص نیازمند بی نیاز می شد؛ زیرا طبق تعالیم اسلام، بخشش باید به گونه ای باشد که فرهنگ گذاری را ریشه کن سازد و در صورت امکان، شخص را از جرگه نیازمندان بیرون کند.

.....

وَصَاحِبُ الْحُلْمِ الَّذِي قَدْ عَدَا كَالْمَثَلِ السَّائِرِ فِي كُلِّ نَادٍ

(الجشی، ۱: ۲۰۰۳/۱۳۸)

ترجمه: (امام حسن(ع) در بردباری و شکیبایی زبانزد و مشهور در هر مکانی و همانند ضرب المثل است.)

مِنْ صَبْرِهِ عَجِبَتْ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ مِنْهُ وَبِالصَّبْرِ الْكَرِيمِ يَسُودُ

(همان: ۱۳۸/۱)

ترجمه: (از صبر و بردباری اش ملائکه عرش تعجب کردند، آری با صبر و شکیبایی انسان سود می برد.)

رِيحَانَةُ الْهَادِي الَّتِي لَمْ يَزَلْ لَشَمِّهَا يَرْتَاحُ مِنْهُ الْفُؤَادُ

(همان: ۱۳۸/۱)

ترجمه: (امام حسن(ع) ریحانه ی پیامبر(ص) است که پیامبر(ص) با دیدن ایشان و بوییدنش قلبش آرامش پیدا می کرد.)

علامه الجشی با استفاده از احادیث و روایات و به وصف این امام می پردازد. پیامبر بارها فرموده اند: امام حسن (ع) ریحانه ی من در این دنیا است. (منفرد، ۲۰۰۸: ۳۰۱)

۳-۶- صلح امام حسن (ع) با معاویه

بر این اساس ائمه هدی علیهم السلام به مقتضای عصمت و علمی که دارند، همیشه

سودمندترین و بهترین راه را برای حفظ اسلام و اعتلای کلمه حق در پیش می‌گیرند و نهایت تلاش خود را در جهت رسیدن به این هدف خرج می‌کردند. تمام دغدغه شان حفظ دین است، چه با شمشیر و چه با تدبیر. و حرکت هر یک از آن حضرات ادامه و مکمل حرکت امام دیگر بوده است و همه بر طبق دستور خدا و رسولش عمل کرده اند، چنانکه حضرت ابا عبدالله الحسین علیه السلام در جواب جابر که به آن حضرت عرض کرد: نمی‌شود شما هم مثل امام حسن علیه السلام صلح کنید؟ فرمود: «إِنَّ أَخِي فَعَلَ بِأَمْرِ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنَا أَفَعَلُ بِأَمْرِ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ؛ همانا برادرم به امر خدا و رسولش عمل کرد، من نیز به امر خدا و رسولش عمل می‌کنم.» (کاشانی، ۸۴:۱۳۷۲). صلح امام حسن علیه السلام راه به وجود آمدن نهضت عاشورا را هموار ساخت و نتایج آن را قابل عرضه ساخت. آن حضرت در بیانی دیگر علت صلحش را نداشتن یار و یاور بیان می‌فرماید: «وَاللَّهِ مَا سَلِمَتِ الْأُمُورُ إِلَّا إِلَيْهِ إِلَّا إِنِّي لَمْ أَجِدْ أَنْصَارًا وَ لَوْ وَجَدْتُ أَنْصَارًا لَقَاتَلْتُهُ لِيَلِيَّ وَ نَهَارِيَّ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ؛ به خدا سوگند من حکومت را به معاویه واگذار نکردم مگر بخاطر نداشتن یاران و اگر انصار و یارانی می‌داشتم، شبانه روز با او می‌جنگیدم تا اینکه خداوند بین من و او حکم کند.» (طبرسی، ۱۴۱۳: ۷۱/۲)

علامه الجشی دلایل صلح امام حسن(ع) را به تصویر می‌کشید و به امام حسن با حالت خطابی عرض می‌کند:

مَا لِي أَرَاكَ مُسَالِمًا مَنْ كَانَ لِلْبَّارِي مُحَارِبًا
سَأَلْتَهُ غَيْرَ مُسَالِمٍ وَاللَّذَعِ طَبَعٌ لِلْعَقَّارِبِ

(الجشی، ۱: ۱۴۲/۲۰۰۳)

ترجمه: (ای امام حسن(ع) چرا من مشاهده می‌کنم که تو با کسی که با خداوند به جنگ و ستیز داشت، مصالحه و صلح می‌کنی؟ آری صلح و مصالحه کردی اما صلحی در کار نبود و می‌دانم که عقرب اگر گرفتار شود نیش خود را به بدن خود وارد می‌کند
(.....)

علامه الجشی با تشبیه صلح امام حسن(ع) که صلحی اجباری و ناخواسته، آن را به عقبی که چاره ای ندارد جز اینکه خود به خود نیش بزند و تحمل کند.
حَاشَاكَ أَنْ تَخْشَى الرَّدِّيَ لَكِنَّ أَمْرُ اللَّهِ غَالِبٌ

۸۷۹ / مجموعه مقالات برگزیده برای چاپ، ج ۶، همایش ملی بینامتنیت (التناص)، پاییز ۱۳۹۳-قم

أَوْ حِينَ قَلَّ النَّاصِرُونَ وَ لَمْ تَجِدْ فِي الْحَقِّ رَاغِبًا

(همان: ۱/۱۴۲)

ترجمه: (ای امام حسن(ع)، تو انسانی نیستی که از مرگ هراس داشته باشی و دلیل این صلح و تحمل آن این است که از طرف خداوند بود. و هنگامی که یار و یاور اندک شدند و کسانی که خواهان حق پیدا نمی‌کردی.)

فَحَرَصَتْ فِي إِبْقَاءِ أَنْفُسِ مَعْشَرَ غَرَّ أَطَائِبِ
لِلَّهِ قَلْبِكَ مَا لَقِيتَ مِنَ الْأَذَى مِنْ كُلِّ نَاصِبِ

(همان: ۱/۱۴۲)

ترجمه: (پس برای زنده ماندن افرادی شریف و بزرگوار تلاش کردی و و این صلح را پذیرفتی. قلبت چقدر توان تحمل سرزنش و تحقیر دیگران را که از هر طرف، دوست و دشمن را دارد و با این حال همه‌ی این مشکلات را تحمل کردی.)

۳-۷- شهادت امام حسن(ع)

شهادت امام حسن(ع) بی‌تردید بزرگترین مصیبت بر بشریت بود و عالم انسانی با رحلت جانگداز آن حضرت چیزی را از دست داد که با مرگ هیچکس چنین مصیبتی اتفاق نخواهد افتاد. عمق این حادثه غم‌انگیز و مصیبت‌فقدان ایشان را کسانی درک می‌کنند که بیشترین معرفت و شناخت را نسبت به شخصیت امام حسن(ع) داشته باشند و چه کسی به اندازه امام حسین(ع) حقیقت و ابعاد شخصیت ایشان را می‌شناسد. وجود امام حسن بر معاویه گران بود و در راه رسیدن فرزندش، یزید به قدرت مانعی بزرگ به شمار می‌رفت، لذا تصمیم گرفت امام حسن را از میان بردارد. معاویه، جعده، دختر اشعث بن قیس (همسر امام) را فریب داد و به او وعده داد که اگر سم را به خورد امام بدهد و امام را به شهادت برساند وی را به ازدواج پسرش یزید درآورد و صد هزار درهم به وی دهد. جعده سم را - ظاهراً به هنگام افطار - به حضرت خوراند و جگر امام را پاره پاره کرد و بدین وسیله امام به شهادت رسید. (منفرد، ۲۰۰۸: ۴۱۰)

علامه الجشی به وصف چگونگی شهادت امام حسن(ع) می‌پردازد و این مصیبت را

مصیبتی عظیم و مظلومیت امام را به تصویر می‌کشد:

يَوْمَ يَه الْحَسَنُ الزَّكِيَّ قَضَى بِسْمِ فِي الْمَشَارِبِ
سَمَّتَكَ جُعْدَةً صَائِمًا أَفْدِيكَ مِنْ ظَامٍ وَ سَاغِبِ

(الجشی، ۲۰۰۳/۱:۱۴۲)

ترجمه: (در آن روزی که امام حسن(ع) بوسیله نوشیدن آبی که در آن زهر ریخته شده بود به شهادت رسید، ای امام حسن(ع) تو درحالیکه روزه بودی و برای خوردن افطاری به خانه آمده بودی همسرت جعده تو را با آبی که پر از زهر بود مسموم کرد.)

يَوْمٌ يَه الْإِسْلَامُ يَبْكِي هَاتِفًا شَجْوًا وَ نَادِبِ
يَوْمٌ يَه أَفْقِ الْهُدَى عَادَتِ كَوَاكِبُهُ غَوَارِبِ

(همان: ۱/۱۴۲)

ترجمه: (در روزی که امام حسن(ع) به شهادت رسید، در آن روز اسلام با فریادهای بلند و غمگین و دلگیرانه گریه می‌کرد و در آن روز ستارگان هدایت در افق‌های اسلام به افول پیوستند و خاموش شدند.)

ظَلَّ إِيْعَالِجِ السِّمِّه وَ كِلِ سَاعَه تَغِيْبِ الرُّوحِ
دَارِ الْعَيْنِ بَوْلَادَه وَ خُوْتَه وَ وَدَّعِ الْأَصْحَابِ

(همان: ۳/۲۵)

ترجمه: (امام حسن(ع) در بستر بیماری بودند و درد سم را تحمل می‌کردند و در هر لحظه ای از شدت درد به خود می‌پیچید و بی هوش می‌شد. ایشان در بستری بیماری چشم خود را به فزندانش و برادران و و یارانش انداخت و شروع به خداحافظی با آنها کرد.)

علامه الجشی با تصویرسازی و بیان نحوه‌ی غروب آفتاب امامت، شهادت امام حسن(ع) را با استناد به روایات و کتب موثق به بیان این واقعه دردناک می‌پردازد. در بیت فوق این شاعر با لهجه عراقی به وصف چگونگی وداع امام با خانواده و یاران را توصیف می‌کند.

۳-۸- ذکر تشییع پیکر امام حسن(ع)

این امام بزرگوار از دنیای رخت بر بست، در روایات آمده است وقتی جنازه امام را به جانب قبر رسول الله(ص) می بردند تا تجدید عهد نمایند بنی امیه و بنی مروان از هر سو گرد هم آمدند. عایشه نیز سوار بر استری خاکستری شد و به آنها پیوست و فریاد می زد: مَالِي وَ لَكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَدْخُلُوا بَيْتِي مَنْ لَا أُحِبُّهُ. ما را با شما چه کار، آیا می خواهید شخصی را به خانه من وارد کنید که من او را دوست ندارم. مروان گفت چه بسا جنگی که بهتر از شادی و آسایش است. آیا عثمان در دورترین نقطه مدینه دفن گردد ولی حسن نزد رسول خدا دفن گردد؟ نزدیک بود فتنه و درگیری شدیدی بین بنی امیه و بنی هاشم روی دهد. اما امام حسین (ع) با توجه به سفارشی که برادرش فرموده بود از درگیری جلوگیری کرد. عبدالله بن عباس نزد مروان رفت و به او گفت: ای مروان از هرکجا آمده ای به همان جا برگرد. ما قصد نداریم که حسن را کنار قبر رسول خدا به خاک بسپاریم، بلکه فقط برای تجدید عهد، او را به مزار جدش آورده ایم. امام حسین (ع) به بنی امیه و بنی مروان فرمود: به خدا سوگند اگر برادرم از من پیمان نگرفته بود که در پای جنازه اش خونی ریخته نشود، به شما شمشیر زدن را نشان می دادم. سرانجام امام حسن(ع) را در بقیع به خاک سپردند. (الحائری، ۱۴۳۲: ۲۸۰)

علامه الجشی این واقعه را به شکلی سوزناک و دردناک توصیف میکند و می‌سراید:

مَا سَمِعْنَا مِنْ قَبْلِهِ نَعَشٌ مَيِّتٌ
وَتَرْتَهُ عَنِ قُوسِ الضَّعَا
بِسَهَامِ الْأَضْغَانِ اضْحَى يَشِيْعُ
تَنْ أَسْهُمٍ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ

(الجشی، ۱: ۲۰۳/۱۴۶)

ترجمه: (ما در طول تاریخ قبل از آن نشنیده ایم که جنازه‌ی مرده‌ای را تیرهای کینه ورزان تشییع شود، این تیرهای کینه ورزانه از هر طرف از کمانها به سوی این پیکر مطهر نشانه رفته اند.)

مِ لِكُلِّ ضَلِيلٍ وَ نَاكِبٍ

حَتَّى اغْتَدَى غَرَضَ السَّهَا

اللَّهُ أَكْبَرُ هَلْ جَنَّا
شَلَّتْ أَكْفُ قَدْ رَمَتْ

زَهْ مَيِّتٍ نَارٌ لَطَائِبٍ
جَسَدَ التُّبُوهِ بِالْمَعَاطِبِ

(همان: ۱/۱۴۳)

ترجمه: (این پیکر مطهر بوسیله‌ی تیرها هدف هر انسان گمراه و سرکوب گر شده بود. خدایا آیا یک جنازه می‌تواند مایه‌ی انتقام برای انتقام گیرنده باشد. فلج شود، دستانی که پیکر مطهر ذریه‌ی پیامبر(ص) را مورد هدف قرار داده بود.)

۳-۹- تسلیت به پیامبر(ص) و امام حسین(ع)

علامه الجشی به پیامبر(ص) و امام حسین(ع) تسلیت می‌دهد و به پیامبر خطاب می‌کند: ای پیامبر این قوم تمام احادیث و کلامت را فراموش کردند و با تمام گستاخی و بی‌احترامی اهل بیتت را مورد آزار و اذیت قرار داده اند. و در بیانی دیگر:

وَمَنْ الْمُخْبِرِ أَحْمَدُ
يَا رَسُولَ الْإِلَهِ تَعَلَّمْ مَاذَا
حَلَّتْ بِعِزَّتِهِ النَّوَابِ
وَلَأَعْدَاكَ فِي جَوَارِكِ مُضْجِعِ

(الجشی، ۱/۲۰۰۳:۱۴۳)

ترجمه: (چه کسی به پیامبر(ص) خبر می‌دهد از آنچه که بر سر اهل بیتش از آزار و اذیت‌ها آمده است. ای پیامبر(ص) آیا می‌دانی که دشمنان اهل بیتت چه بر سر فرزند گرامیت امام حسن(ع) آورده اند، آنها مانع تجدید بیعت او با تو شدند و افرادی که در کنار تو بودند منحرف شدند.)

مَنْ يُعَزِّي الْحُسَيْنَ فِيهِ فَمَنْ دَا
يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَيُّ مُصَابِ
بَاخٍ مِثْلُهُ بِهِ الدَّهْرُ أَفْجَعُ
كَانَ اشْجَى لَمَّا فَقَدْتَ أَخَاكَ
لَكِنَّ الصَّبْرَ سَيِّدِي فِيهِ أُحْرَى
حَيْثُ بِالصَّبْرِ فِيهِ قَدْ أَوْصَاكَ

(همان: ۱/۱۴۵)

ترجمه: (چه کسی به امام حسین(ع) تسلیت می‌گوید و چه کسی همچون امام حسین(ع) برادری دارد که همچون مصیبتی بر او وارد شود. یا ابا عبدالله چه مصیبتی

۸۸۳ / مجموعه مقالات برگزیده برای چاپ، ج ۶، همایش ملی بینامتنیت (التناص)، پاییز ۱۳۹۳-قم

غمناک تر از هنگامی که برادرت را از دست دادی، است. اما ای مولایم صبر پیشه کن که صبر بهتر است و امام حسن (ع) تو را به صبر در برابر تمام این مشکلات سفارش کرده بود.

همایش ملی بینامتنیت التناص

۴- نتیجه گیری

در پایان این بررسی می‌توان بیان کرد که امام حسن(ع) شخصیت بی نظیری در بخشندگی و بردباری و شجاعت است. و اسوه‌ی تمام آزادمردان و مقتدای آنان بشمار می‌رود و تجسم بخش ارزشهای اسلامی و انسانی است و جهان هستی قادر به توصیف چنین انسان کاملی نیست. سروده‌های علامه الجشی که قطره‌ای از دریای بی کران دریای بی انتهای توصیفات امام حسن(ع) است. این شاعر در سروده‌هایش بیشتر به موارد تاریخی و با استناد به احادیث و روایات اشاره کرده است. و با صبغی ادبی و ذوق و قریحه توانای خود احادیث و روایات را با شعر و ادبیات امتزاج داده است. و در توصیفات دردمندانه و مصیبت‌های وارده بر ایشان و در دیگر موارد با استفاده از قوه بیانی و اسلوب خطابی توصیفات خود را دوچندان زیبا و دلنشین و کرده بود و از تأثیرگذاری خاص برخوردار بود.

منابع

۱- قرآن.

- ۲- آل یاسین، الشیخ راضی. (د.ت). « صلح الامام الحسن(ع)»، منشورات شریف الرضی.
- ۳- الأسعد، بن علی.(۲۰۰۵). « صلح الامام الحسن من منظور آخر»، منشورات دارالتأخی، الطبعة الاولى.
- ۴- الحائری، السید ولی بن نعمه الله الحسینی الرضوی.(۱۴۳۲). «مجمع البحرين فی مناقب السبطين»، قم: مکتبه علامه المجلسی، الطبعة الاولى.
- ۵- الجشی، الشیخ علی بن حسن. (۲۰۰۳). «المجموعه الشعریه الكامله للعلامه الجشی»، بیروت: منشورات الهدایه، الطبعة الاولى
- ۶- الفیروزآبادی، السید مرتضی الحسینی. (۱۹۸۲). «فضائل الخمسه من الصحاح الستة، الجزء الثالث»، قم: مکتبه الفیروزآبادی، الطبعة الرابعه.
- ۷- الخباز، ضیا السید عدنان. (۲۰۰۷). «روایات لعب الامامین الحسنین فی المیزان»، قم: مکتبه فدک، الطبعة الاولى.
- السند، محمد. (۲۰۱۲). « الامام الحسن بن علی(ع)»، بیروت: منشورات الامیره، الطبعة الاولى.
- ۸- الشیرازی، السید محمد الحسینی. (۲۰۰۴). « صلح الامام الحسن »، کربلا: مؤسسه المجتبی للتحقیق و النشر، الطبعة الثانيه.
- ۹- -----، (د.ت). «نوره الامام الحسن(ع)»، قم: مکتبه الامین(د.ط).
- ۱۰- القرشی، باقر شریف.(۱۳۷۳)«حیاه الامام الحسن»، النجف الأشرف: مکتبه الأداب ، الطبعة الاولى.
- ۱۱- کاشانی، سید محمد موسوی. (۱۳۷۲). « بر امام حسن علی السلام و امام حسین علیه السلام چه گذشت»، ناشر مؤلف، چاپ اول.
- ۱۲- طبرسی. (۱۴۱۳). « الاحتجاج، ج ۲. »، (تحقیق ابراهیم بهادری و محمدهادی به)، تهران: انتشارات اسوه، چاپ اول.
- ۱۳- منفرد، علی نظری. (۲۰۰۸). « الصلح الدامی»، بیروت: دار رسول الأکرم، الطبعة الأولى.

SID

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

کارگاه‌های آموزشی

سرویس ترجمه تخصصی

فیلم‌های آموزشی

کارگاه‌ها و فیلم‌های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

آشنایی با پایگاه‌های اطلاعات علمی بین‌المللی و ترندهای جستجو بین‌المللی و ترندهای جستجو

کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش

پروپوزال نویسی (علوم انسانی)

کاربرد نرم‌افزار End Note در استناددهی مقالات و متون علمی

صدور گواهینامه نمایه مقالات نویسندگان در SID